

Eessõna

2013. aasta 11. märtsi varahommikul löödi Eesti Rahva Muuseumi ehitusplatsil kopp viimaks maasse. Sellele oli eelnenud muuseumi ehituslepingu sõlmimine 29. jaanuaril Eesti Rahva Muuseumi, Riigi Kinnisvara Aktsiaseltsi ning riigihanke võitnud OÜ Fund Ehituse juhtide vahel. Muuseumihoone valmimine oli seega jõudnud otsustavasse etappi. Juba aprillikuuks oli ehitus sealmaal, et 30.04 toimus pidulik nurgakivi asetamine presidendi Toomas Hendrik Ilvese osavõtul. Kavakohaselt valmib muuseumihoone 2015. aasta lõpuks. Sellele järgneb hoone sisustamine, muuseumi kogude kolimine ja püsinäituste viimistlemine. Külastajaid oodatakse 2016. aasta sügisel.

2013. aasta algas muuseumile uudsel ka selle poolest, et ERMi direktorina asus tööle Tõnis Lukas, kelle EV Kultuuriministeeriumi konkursikomisjon valis välja kuue kandidaadi seast.

ERMis jätkus püsiv töö Eesti ja soome-ugri püsinäituste ettevalmistamisel. Vajalike lähteuuringutega on hõlmatud kõik ERMi teadurid, lisaks hulk teadlasi väljaspoolt muuseumi, esmajoones Tartu ja Tallinna Ülikoolist ja Eesti Kirjandusmuuseumist. Näituste ettevalmistustööga seotult, aga ka paralleelselt jätkub üldisem teadustegevus. Sel aastal lõppes teadusuuring „Muuseumi kommunikatsiooni arendamine 21. sajandi infokeskkonnas“ (ETF 8006, 2009–2013), mis tegeles muuseumi kommunikatsiooniprotsesside uurimise ja mõjutamisega. Mahuka uuringu eesmärgid jagunesid laias laastus kaheks – üldisemad ja sekkuvad, kus esimeste raames uuriti muuseumi suhet avalikkusega, muuseumi kogusid ja tööprotsesse ning teiste raames püüti erinevate aktsioonidega neid suhteid muuta ja mõjutada. Lisaks ERMile ja Eesti muuseumidega tegelemisele laienes teadusprojekt välispartnereid kaasates ka Belgia ja Läti muuseumide uurimisele. Projekti tulemusena tekkis Eestisse museoloogia kaasaegse teadusvaldkonna mõistes ning ERMist sai selle valdkonna keskne uurimisasutus Eestis. Uuringu tulemused leidsid tunnustust ka rahvusvahelises teadlaskonnas, kuna projekt suutis näidata võimalusi auditooriumide uuelaadseks uurimiseks.

Uuringu üheks oluliseks teedrajavaks sammuks on kindlasti seegi, et esimest korda mõtestati muuseumi mitte ainult kui ühiskonnas olulise informatsiooni säilitaja ja vahendajana, vaid ka demokraatiat edendava asutusena. Projektimeeskonna jaoks oli oluline muuseumi roll – mõningane avalikkuse survestamine keeruliste küsimustega tegelemiseks ja avalikkuse harimine demokraatlike protsesside toime mehhanismidest.

Lisaks täitis ERM ka mahukaid kogudega seotud tööülesandeid. Seoses Tartumaa Muuseumi likvideerimisega jaanuari lõpul anti muuseumi kogud üle ERMile, mis tõi kaasa kogude väga mahuka kasvu ligi 100 000 säilitusühiku näol. Algas saabunud materjali esialgne süstematiseerimine ja korrastamine, sealhulgas senise dokumentatsiooni ja tegelike säilitusühikute võrdlemine. Aasta lõpuks jõuti inventuur läbi viia Tartumaa Muuseumi fotokogus, loodusloolistes ja arheoloogilistes kogudes. Tavapärasel kogumistöös oli suurimaks aktsiooniks kultuuripärandi teema-aasta raames välja kuulutatud argieluliste fotode kogumine. Fotode kogumise võistlusele saatsid osalejad paar tuhat fotot, millest valik läheb hoiule ERMi fotokogusse.

ERMi töötajate tegevus kogude korrastamisel pälvis tähelepanu ka Eesti muuseumide aastaauhindade jagamisel: aasta koguhoidja 2013 tiitli sai väärismetallikogu digiteerimise ja kirjeldamise eest ERMi peavarahoidja Riina Reinvelt, konserveerimistöö preemia sai viie kohtukulli konserveerimise eest Mariliis Vaks.

Juunis Riigikogus vastu võetud uue muuseumiseadusega täiendati muuseumi kui asutuse mõistet, määratledes seda nüüdsest lisaks kultuuriasutusele ka haridusasutusena. ERM on asunud valdkonda aktiivselt läbi mõtlema, lähtudes eesmärgist, et muuseumi hariduslikud eesmärgid teeniks erinevaid sihtrühmi. Koostöös TÜ teaduskooliga toimus esimene giidikool, kus osalenud põhikooli vanema astme õpilased õppisid esitama kodukoha ajalugu ja pärimust ning seda, kuidas giidide teadmised põhinevad erinevate teadusvaldkondade, nagu etnoloogia, museoloogia, ajalugu või arhiivindus, tulemustel.

ERMi ehituse alguse kõrval oli üks sümboolselt olulisemaid tegevusi Eesti Rahva Muuseumi osalus 1988. aasta Tartu muinsuskaitsepäevade 25. aastapäeva tähistamisel. Toonased sündmused olid otsesemalt ja kaudsemalt ERMiga seotud: uuesti toodi avalikkuse ette sini-must-valge rahvuslipp (originaallipp on praegugi hoiul ERMis), muinsuskaitsepäevade rongkäik jõudis muuseumi eelmisesse asukohta Raadil ja nõudis seal paiknevate nõukogude lennuvägede lahkumist.

Aasta tegevusülevaate eel avaldame ERMi aastaraamatus alati valiku uuemaid erialaseid artikleid ja uurimusi. Raamatu teadusartiklite osa algab kahe uurimusega omaaegsetest rahvateadlastest ja nende seostest uuritavate kogukondadega. Indrek Jääts keskendub artiklis „Ühed kuulsad välitööd ja nende pikk vari: Oskar Kallas, Paulopriit Voolaine ja Lutsi maarahvas“ Lutsi eestlaste uurimisloole ja selle kahele keskele kujule, kelle tegevus laiemalt paigutub Eesti rahvusliikumise, kultuuriloo ja teaduse ajaloo konteksti. Nii Oskar Kallas kui Paulopriit Voolaine olid uurimistööd alustades mõjutatud rahvusliku ärkamisaja ideestikust ning Lutsi maarahvas pakkus neile huvi paljuskui oma isoleerituse ja arhailisuse tõttu. Uurijate ootus oli kohata seal kasvõi osaliselt Eestis juba hääbunud mineviku jälgi. Oskar Kallas sõitis uurimisreisile Lutsi maarahva juurde 1893. aasta suvel ja sügisel. Tema retk ja selle tulemused mõjutavad Eesti ühiskonna lutsi retseptiooni ilmselt veel tänapäevalgi. Kallasest innustunult rahvakildu ümberrahvustumisest päästa soovinud Paulopriit Voolaise veidi uuemas aega paigutuvad välitööretked olid tugevalt seotud Kallase välitööde pärandiga.

Teine etnograafiliste välitööde ajalukku vaatav ja uurijate ning uuritavate suhteid analüüsiv artikkel on Soome folkloristi Susanne Österlund-Pötschi „Kultuu-

rivahendus ja kehaline etendamine varastel soomerootsi etnograafilistel ekspeditsioonidel“. Sarnaselt Eestile oli ka Põhjamaades rahvapärimisel oluline roll rahvusliku identiteedi arendamisel ning see asetab etnograafilised ekspeditsioonid erilisse konteksti. Österlund-Pötsch vaatab neile ekspeditsioonidele aga tänapäeva uurija teoreetilise huviga ning arutleb selle üle, kuidas rahvuslikes projektides mängis olulist rolli rahvaluulekogujate füüsiline kohalolu. Uurides rahvaluulekogujate päevikuid retkedest läbi Soome rootsi keelt kõnelevate osade 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses, püüab ta näidata, kuidas välitöölise liikumine mõjutas ja panustas Soome rootsikeelse etnilise rühma konsolideerumisprotsessi ning kuidas rahvaluulekogujad omandasid kultuurivahendaja rolli, luues „soomerootsi kultuuripärandi“ ja kehtestades sellega uue etnilise ruumi.

Mõlema artikli ühisjooneks on huvi selle vastu, milliseid tehnikaid ja meetodeid kasutasid omaaegsed välitöid tegevad uurijad kohalike elanike usalduse võitmiseks, et need nõustuksid jagama oma teadmisi rahvapärimuse kohta.

ERMi teaduri Ehti Järve artikkel tegeleb eluoluga Ruhnu saarel, kuid rahvakultuuri ja kultuuripärandi küsimuste asemel on tema fookuses kaasaegse saarekogukonna toimimine. Tema artikkel „„Me ei muuda blogi abil seadusi, aga pöörame tähelepanu, kui midagi on tegemata“: ruhnlaste blogi kohalikus elus osalemise vahendina“ põhineb Tartu Ülikooli etnoloogia osakonnas kaitstud magistritööl. Ehti Järv uuris Ruhnu saare internetivälja kujunemist ja globaalse meedia kohalikustumise protsesse. Artiklis käsitleb ta kitsamalt ühte Ruhnu internetivälja osa, saareblogi „Ruhnu päevik“. Blogi roll kogukonnas on mitmetahuline – sellel on sarnaseid jooni nii ajakirjanduse võrguväljaandega kui teadetetahvliga, lisaks toimib see külaelu dokumenteerijana. Blogi oluliseks funktsiooniks on olla arvamuse väljendamise vahend ning viis, kuidas inimesed saavad kohaliku elu küsimustes sõna sekka öelda. Informandid rääkisid saareblogist kui avaliku arvamuse kujundamise tööriistast. Seejuures ei ole sellised tegevused internetiväljal teadvustatud osalusdemokraatia vormina, kuid uurija leiab, et blogimist võiks siiski sellena tõlgendada: kodanikud on altimad suhestuma pigem just lokaalsel tasandil toimivate poliitiliste küsimustega kui universaalsete poliitiliste diskussioonidega, seda toetavad tänapäeval ka informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogiad.

Viimased kaks artiklit on valminud ERMi muuseumikommunikatsiooni uurimisprojekti raames ning nende esialgsed versioonid ilmusid aasta alul ka inglise keeles (kogumikus „Democratising the Museum: Reflexions on Participatory Technologies“). Esimene kahest põhineb värskel uuringul Läti muuseumides. Linda Lotina artikkel „Osalustegevuste analüüs Läti muuseumides“ vaatleb, kuidas Läti muuseumid rakendavad oma praktikates osaluse ideestikku, leides oma uurimuses auditooriumide erinevatesse osalusprojektidesse kaasamist soodustavaid ja takistavaid tegureid. Linda Lotina kogus andmeid nii riiklikest, kohalikest, avalik-õiguslikest kui eramuuseumidest ning tegi igas muuseumis töötajatega mitmeid intervjuusid. Läti muuseumid teostavad mitmeid osalusprojekte, mille eesmärgid ja mastaap on erinevad. Ühe organisatsiooni projektid on alati omavahel tihedalt seotud – seega võib öelda, et osalus on neis pidev protsess. Positiivsest hoiakust hoolimata ei ole aga Läti muuseumides loodud veel süsteemi auditooriumide potentsiaali täielikuks rakendamiseks.

Teadusartiklite osa lõpetab artikkel „Külastajad, kasutajad, auditooriumid: inimeste kontseptualiseerimisest muuseumis“. Selle teoreetilise artikli autorid Pille Runnel, Krista Lepik ja Pille Pruulmann-Vengerfeldt analüüsivad, kuidas muuseumid neid ümbritsevate erinevate rollide ja ootuste pingeväljas saaksid paremini määratleda erinevaid muuseumiseseid ja sellega seotud grupe ja sidusrühmi. Auditooriumi muutuv roll tähendab, et muuseumikülastusel on pakutava informatsiooni passiivse ja kontrollitud vastuvõtmise asemel rõhk tähendusliku teadmiste konstrueerimise kogemusel. See tõdemus paneb meid küsima, kuidas kõige paremini mõista ja määratleda külastajaid või muuseumiauditooriume. Artikkel käsitlebki viise, kuidas inimesi on võimalik kontseptualiseerida lähtuvalt nende suhetest muuseumidega. Selleks kõrvutatakse ja seostatakse artiklis museoloogiast pärit „külastajate“ mõistet, algselt internetiuuringutes tekkinud „kasutajate“ kontseptsiooni, politoloogias kasutatavat „osalejate“ terminit ning meediauuringutest pärinevat „auditooriumide“ mõistet. Kõiki neid mõistetakse omavahel seotuna ning teatud tähenduses üksteist asendavatena.

Häid lugemiselamusi!

Tartus 15.8.2014
Pille Runnel